

พิธีกรรมและ โครงสร้างทางสังคมของสาวโซ่ง

นางสาววาสนา - อรุณกิจ

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคณะหลักสูตรปริญญาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2529

ISBN 974-566-318-2

013546

15737561

LAO SONG RITUAL AND SOCIAL STRUCTURE

Miss Vasana Aroonkit

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts

Department of Sociology and Anthropology

Graduate School

Chulalongkorn University

1986

หัวข้อวิทยานิพนธ์

พิธีกรรมและโครงสร้างทางสังคมของลาวโซ่ง

โดย

นางสาววาสนา อรุณกิจ

ภาควิชา

สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

อาจารย์ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.อมรา พงศาพิชญ์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.สรชัย พิศาลบุตร)

รักษาการในตำแหน่งรองคณบดีฝ่ายวิชาการ

ปฏิบัติราชการแทนรักษาการในตำแหน่งคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปรีชา สุวิรินทร์พันธุ์)

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.อมรา พงศาพิชญ์)

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภางค์ จันทวานิช)

ลิขสิทธิ์บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หัวข้อวิทยานิพนธ์ พิธีกรรมและโครงสร้างทางสังคมของลาว ไช่
 ชื่อนิสิต นางสาววาสนา อรุณกิจ
 อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.อมรา พงศาพิชญ์
 ภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
 ปีการศึกษา 2528

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ ประการที่หนึ่ง เพื่อที่จะศึกษาพิธีกรรมและโครงสร้างทางสังคมของลาว ไช่ที่หมู่บ้าน บ้านสระ ตำบลสระพัฒนา อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม โดยพิธีกรรมที่เลือกศึกษาในครั้งนี้ คือ พิธีเสนเรือน พิธีแต่งงาน พิธีศพ และพิธีบูชาศาลหมู่บ้าน ทั้งนี้ เพราะพิธีกรรมเหล่านี้เป็นพิธีกรรมที่ปฏิบัติกันแพร่หลาย สอดคล้องกับความเชื่อดั้งเดิมและเป็นพิธีกรรมเด่น ๆ ที่จะทำให้เกิดการกระทำทางสังคม ประการที่สอง เพื่อที่จะวิเคราะห์พิธีกรรมและโครงสร้างทางสังคมและความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมกับโครงสร้างทางสังคม โดยมีสมมุติฐานว่าพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมของลาว ไช่จะสะท้อนให้เห็นโครงสร้างทางสังคมของกลุ่ม

สำหรับวิธีการวิจัย เป็นการศึกษาวิจัยเฉพาะกรณี หมู่บ้านบ้านสระ ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาวิจัยประกอบด้วย ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร ซึ่งส่วนมากเป็นเอกสารงานวิจัยและบทความที่เกี่ยวข้องกับลาว ไช่ของนักวิชาการต่าง ๆ และข้อมูลจากการวิจัยสนาม ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จาก

- (1) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยการเข้าไปอยู่ในหมู่บ้านและเข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ
- (2) การสัมภาษณ์จากแบบสอบถามในส่วนของ การสำรวจครัวเรือน ลักษณะทางเศรษฐกิจ โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างจากหัวหน้าครัวเรือน จำนวน 140 คน
- (3) การสัมภาษณ์จากแบบสัมภาษณ์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมต่าง ๆ ผู้ที่อยู่ในข่ายถูกสัมภาษณ์ ได้แก่ ผู้ประกอบพิธีกรรมและผู้ที่เกี่ยวข้อง ผู้นำในหมู่บ้าน คนเฒ่าคนแก่ และบุคคลอื่น ๆ
- (4) การชุดคุยแบบไม่เป็นทางการ การเก็บรวบรวมข้อมูลในสนามใช้เวลาตั้งแต่วันที่ 20 มีนาคม - 30 ตุลาคม 2528 รวมระยะเวลา 7 เดือนเศษ สำหรับการวิเคราะห์

และแปลความข้อมูลนั้นใช้การตีความ โดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็น
พิธีกรรม และส่วนที่เป็น โครงสร้างทางสังคม

ผลการวิจัยโดยสรุปพบว่า พิธีกรรมในสังคมลาวโซ่งแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ พิธี
กรรมตามแนวพุทธศาสนา และพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับการนับถือผีและการบูชา
บรรพบุรุษ โดยลาวโซ่งให้ความสำคัญกับพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมมาก พิธีกรรมที่เกี่ยวกับ
ความเชื่อดั้งเดิมนั้นมีบางอย่างที่คล้ายกับวัฒนธรรมจีน เนื่องจากถิ่นเดิมของลาวโซ่งหรือไทดำ
นั้นอยู่ทางตอนเหนือของเวียดนามและอยู่ใกล้ตอนใต้ของจีนและได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมจีนใน
สมัยก่อน วิถีชีวิตของลาวโซ่งที่เห็นได้จากพิธีกรรมจะคล้ายคลึงกับวิถีชีวิตของคนไทยลาวทางภาค
อีสานของไทย ลาวโซ่งปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมอย่างเคร่งครัดจนกลายเป็นประเพณี
การปฏิบัติพิธีกรรมถือเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งในอันที่จะอยู่ในสังคม และยังแสดงให้เห็นถึงความ
กตัญญูต่เวที่ต่อบรรพบุรุษ ความสามัคคี ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่บ้านและในหมู่บ้าน
สถานภาพและศักดิ์ศรีของวงศ์ตระกูล ตลอดจนเป็นการดำรงไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีของ
กลุ่มชน การปฏิบัติพิธีกรรมต่าง ๆ ของลาวโซ่งเป็นการยืนยันโครงสร้างทางสังคมที่มีอยู่ พิธีกรรม
มีหน้าที่ในการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับสังคม และเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม
ประเพณีของกลุ่มชน ตลอดจนเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงสถานภาพระหว่างบุคคลในสังคมที่ประกอบ
กันเป็นกลุ่มต่าง ๆ

ในด้านโครงสร้างทางสังคมของลาวโซ่งนั้น หลักเกณฑ์ในการจัดระเบียบทางสังคม
ในระดับครอบครัวใช้ระบบเครือญาติ เป็นเกณฑ์ โดยมีแนวความคิดเรื่องผีเดียวกัน เป็นสัญลักษณ์
ร่วมกัน การจัดลำดับเครือญาติมีแนวโน้มเป็นแบบฝ่ายเดียว โดยถือฝ่ายพ่อเป็นสำคัญและมีตา
จะเป็นใหญ่ในครอบครัว ส่วนการจัดระเบียบทางสังคมในระดับชุมชนหมู่บ้านก็ขึ้นอยู่กับระบบเครือ
ญาติเช่นกัน โดยประกอบด้วยเครือญาติสายโลหิต และเครือญาติทางการแต่งงาน สังคมหมู่บ้าน
ลาวโซ่งจึงประกอบด้วยครอบครัวหลาย ๆ ครอบครัวที่เกี่ยวข้องเป็นเครือญาติกันไม่ทางใดก็ทาง
หนึ่ง ชุมชนลาวโซ่งมีการจัดลำดับชั้นทางสังคม ตามลักษณะพื้นฐานทางวัฒนธรรมของสังคมไทดำ
โดยใช้วงศ์ตระกูลเป็นเกณฑ์ในการแบ่งชนชั้น โดยแบ่งออกเป็น 2 ชั้นชั้นคือ ชนชั้นผู้ท้าวและชนชั้น
ผู้น้อย ชุมชนลาวโซ่งมีลักษณะเป็นชุมชนเปิด เนื่องจากหนุ่มสาวลาวโซ่งจากสองชั้นนี้ สามารถ
แต่งงานกันได้และไม่มีข้อห้ามเกี่ยวกับการแต่งงานกับบุคคลนอกกลุ่ม ยังผลให้สถานภาพของ

ผู้หญิงเปลี่ยนแปลงขึ้นลงได้โดยยึดถือชนชั้นทางฝ่ายสามีเป็นหลัก นอกจากนี้ชุมชนลาวโซ่งยังได้อาศัยความเชื่อในการนับถือผีและสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ในการควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในชุมชน ทำให้บุคคลอยู่ในระเบียบวินัย มีศีลธรรม ซึ่งก่อให้เกิดความเป็นระเบียบในชุมชนหมู่บ้าน

พิธีกรรมและโครงสร้างทางสังคมของลาวโซ่งมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน พิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิม จะสะท้อนให้เห็นโครงสร้างทางสังคมของกลุ่มชนทั้งในระดับครอบครัวและระดับชุมชนหมู่บ้าน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Thesis Title Lao Song Ritual and Social Structure
Name Miss Vasana Aroonkit
Thesis Advisor Associate Professor Amara Pongsapich, Ph.D.
Department Sociology and Anthropology
Academic Year 1985

ABSTRACT

The purpose of this research is two folds. The first objective is to study Lao Song ritual and social structure at Ban Sra village in Sraphattana Subdistrict, Kamphangsean District, Nakhon Pathom. Rituals covered in the study are ancestor worships, weddings, funeral rites and the rites paying homage to village spirits. The second objective is to analyze the rites, the group's structure, and relationship between such rites and the social structure. The hypothesis in this case is that Lao Song rites reflect the social structure of their community.

This research is a case study, focussing only on Ban Sra village. Secondary data used to supplement the study are extracted from research papers and articles dealing with Lao Song. Primary data were collected during the researcher's stay in the village. Field techniques include. (1) participant observation of ritual activities ; (2) questionnaire enumeration of 140 randomly selected household heads covering economic conditions, social structure and culture ; (3) interviews from interview guides covering ritual activities where interviewees consisted of persons who performed the rites, village leaders, and elders ; and (4) informal

talks. Collection of data in the field was carried out from 20th March to 30th October 1985, or over a period of some 7 months. Data analysis were divided into 2 sections : ritual and social structure.

This research shows that ritual of Lao Song people can be divided into 2 categories : Buddhist and animist cum ancestor worship (spirits of the deaths or phi). Lao Song people attach greater importance to the latter category of rite than the former one. In several respects, the rites related to ancestor worship are similar to the Chinese practice since Lao Song people were under the power of the Chinese in the ancient past when Lao Song or Black Tai lived in South China and or North Vietnam. However, Lao Song people still follow practice of Thai-Lao as seen in most other Northeast communities in Thailand. The performance of rites has developed into a social duty in the community and became customary practice reinforcing unity and group identity. These ritual functions confirm the existing social structure of Lao Song group. The rites serve to promote social stability and are the symbols indicating the status of individuals in their group.

With respect to social structure of Lao Song, the family organization represents patrilineal kinship system which is symbolized by the belief in the same phi. The village ties consist of both consanguine and affine relatives. Social stratification among Lao Song includes two classes, namely, phu-tao and phu-noi which are not divided very rigidly in the sense that intermarriage between these two classes are allowed and there is no taboo against marriage with

outsiders. This results in the changes of the status of women according to their husbands' status. In addition, the beliefs in spirits of the deaths or phi and in supernatural power of phi function as social mechanism ensuring proper discipline and moral behavior among community members.

The inter-relationship between ritual functions and social structure of Lao Song community is reflected in the parallel pattern of ritual stratification between phu - tao and phu - noi and the social structure of Lao Song people at the family and village levels.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กิตติกรรมประกาศ

ในการทําวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ ได้รับความร่วมมือช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ จากบุคคลหลายท่านด้วยกัน ซึ่งข้าพเจ้าขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วยความซาบซึ้งในความกรุณาของท่านเป็นอย่างสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.อมรา พงศาพิชญ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำตรวจแก้ไขข้อบกพร่อง ตลอดจนแนะแนวความคิดในการจัดทำวิทยานิพนธ์ตลอดมา

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ปรีชา คุวินทร์พันธุ์ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภางค์ จันทวานิช กรรมการสอบ ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้กรุณาให้ทุนอุดหนุนการวิจัยเพื่อทําวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

อนึ่ง ข้าพเจ้าขอขอบคุณ คุณชลกานต์ นิลพันธุ์ พัฒนาการอำเภอกำแพงแสน และคุณจิระศักดิ์ ศรีพรหมมา พัฒนาการประจำตำบลสระพัฒนา ที่ได้ให้ความร่วมมือช่วยเหลือเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้านที่ทําการศึกษาเป็นอย่างดี และขอขอบคุณ คุณอำไพ หวังพงษ์ ผู้ให้ความเอื้อเฟื้อ เรื่องที่พักอาศัยขณะอยู่ในสนาม และช่วยเหลือในด้านการเก็บรวบรวมข้อมูล

นอกจากนี้ ขอขอบคุณ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครูอาจารย์โรงเรียนวัดสระสี่มุม และลาวโซ่งในหมู่บ้าน บ้านสระ ทุกท่านที่ได้ให้ความร่วมมือช่วยเหลือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นอย่างดี และให้รายละเอียดในเรื่องต่าง ๆ อย่างชัดเจน รวมทั้งเพื่อน ๆ น้อง ๆ ทั้งหลายที่ได้ให้ความร่วมมือช่วยเหลือทุก ๆ ด้าน จนทําให้วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงได้ด้วยดี จึงขอขอบพระคุณไว้ในโอกาสนี้ด้วย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ช
กิตติกรรมประกาศ	ญ
สารบัญตาราง	ท
สารบัญภาพ	ฅ
 บทที่	
1. บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์	5
แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย	6
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	15
สมมุติฐานในการวิจัย	18
ขอบเขตการวิจัย	19
นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	19
วิธีการศึกษาและวิธีการวิจัย	20
ข้อจำกัดในการวิจัย	22
แผนการดำเนินงาน	23
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	24
2. สภาพทั่วไปของชุมชน	25
ลักษณะทางภูมิศาสตร์	25
ลักษณะของหมู่บ้านและการตั้งบ้านเรือน	30
ลักษณะทางประชากร การศึกษา สาธารณสุขและสื่อมวลชน	36
สภาพเศรษฐกิจของหมู่บ้าน	40
ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้าน	49

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
ลักษณะทางการ เมืองการปกครอง	60
3. พิธีกรรมของลาวโซ่ง	63
พิธี เสน เรือน	64
พิธี แต่งงาน	77
พิธีศพ	86
พิธีบูชาศาลหมู่บ้าน	97
4. โครงสร้างทางสังคมของลาวโซ่ง	109
ครอบครัวและระบบ เครือญาติ	109
โครงสร้างอำนาจในครอบครัว	121
การจัดระเบียบทางสังคมของชุมชน	122
การจัดลำดับชั้นทางสังคม	126
สถานภาพและบทบาทของผู้นำชุมชน	129
โครงสร้างอำนาจในชุมชน	131
5. วิเคราะห์พิธีกรรมและ โครงสร้างทางสังคมของลาวโซ่ง	134
วิเคราะห์พิธีกรรมของลาวโซ่ง	134
วิเคราะห์โครงสร้างทางสังคมของลาวโซ่ง	139
6. สรุปและขอ เสนอแนะ	158
บรรณานุกรม	168
ภาคผนวก ก ตารางแสดงลักษณะทั่วไปของลาวโซ่งในหมู่บ้านบ้านสระ	177
ภาคผนวก ข พิธี เสน ค่าง ๆ ตามความ เชื่อดั้ง เดิมของลาวโซ่ง	186
ภาคผนวก ค รายละเอียดเกี่ยวกับผู้ประกอบพิธีกรรมค่าง ๆ ของลาวโซ่ง	197

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
ภาคผนวก ง	แผนที่แสดงถิ่นที่อาศัยของลาวโซ่ง	211
ภาคผนวก จ	ภาพประกอบ เพื่อความเข้าใจพิธีกรรมต่าง ๆ ของลาวโซ่ง	214
ประวัติผู้เขียน	225

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1. แสดงจำนวนครัวเรือนและประชากร	178
2. แสดงการศึกษาของประชากร	178
3. แสดงจำนวนการถือครองที่ดินของประชากร	179
4. แสดงลักษณะของที่ดินที่ถือครอง เพื่อการทำมาหากิน	179
5. แสดงหนี้สินของลาวโซ่งบ้านสระ	179
6. แสดงแหล่งเงินกู้ของลาวโซ่งบ้านสระ	180
7. แสดงอาชีพเสริมของลาวโซ่งบ้านสระนอกเหนือจากการเกษตรกรรม	180
8. แสดงรายได้ค่อปีของลาวโซ่งบ้านสระ	181
9. แสดงลักษณะครอบครัวของลาวโซ่งบ้านสระ	181
10. แสดงความต้องการเพศของบุตรถ้ามีโอกาสเลือกได้	181
11. ความเห็น เกี่ยวกับการแต่งงานกับญาติพี่เดียวกัน	182
12. แสดงลักษณะการแต่งงานของผู้ชายลาวโซ่งบ้านสระ	182
13. ลักษณะของที่ดินที่ดั่งบ้านเรือนในปัจจุบัน	182
14. ลักษณะของการดั่งบ้านเรือนกับความใกล้ชิดทางเครือญาติ	183
15. แสดงเครือญาติที่อาศัยอยู่ในบ้าน	183
16. ลักษณะของการนับถือเครือญาติ	183
17. แสดงการให้ความสำคัญของเครือญาติ	184
18. ร้อยละของการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ของสามีภรรยา	184
19. ความคิดเห็นต่อตนเองของลาวโซ่งบ้านสระ	185
20. ร้อยละของจำนวนครัวเรือนของลาวโซ่งในหมู่บ้านบ้านสระ จำแนกตามกลุ่มชาติพันธุ์	185

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1. แผ่นที่แสดงที่ตั้งของตำบลสระพัฒนา อำเภอกำแพงแสน	26
2. แผ่นที่แสดงอาณาเขตของหมู่บ้าน บ้านสระในตำบลสระพัฒนา	29
3. แผ่นที่แสดงลักษณะการตั้งบ้านเรือนของหมู่บ้าน	32
4. แผนที่แสดงบริเวณบ้านของลาวโซ่ง หมู่บ้านบ้านสระ	33
5. แผนที่แสดงศัพท์ทางเครือญาติของลาวโซ่ง	120
6. แผนที่แสดงถิ่นที่อยู่ และการอพยพของผู้ไทดำหรือลาวโซ่ง	212
7. แผนที่แสดงการกระจายของลาวกลุ่มต่าง ๆ ในเขตอำเภอกำแพงแสน ..	213
8. หมอ เสนคิมอาหารจากป่านเผือกทั้งลงช่องที่เจาะไว้ที่ฝาห้องผีเรือน เพื่อเช่นผีบรรพบุรุษ (เสน เรือนผู้น้อย)	215
9. หมอ เสนถื่อ "ห่อหล่อ" และทั้ง "ห่อหล่อ" เพื่อเช่นผีบรรพบุรุษ (เสน เรือนผู้ท้าว)	216
10. เจ้าย่าว และเพื่อเจ้าย่าวทำพิธีไหว้ญาติฝ่ายเจ้าสาวในพิธีแต่งงาน ...	217
11. "เขยกก" ทำพิธีบอกทางศพในพิธีศพ	218
12. บ้านจำลอง เรือนแก้ว เสาหลวงของผู้ตายที่สูงอายุ	218
13. ศาลประจำหมู่บ้าน	219
14. การตีระฆังในพิธีบูชาศาลหมู่บ้าน	219
15. เครื่องแต่งกายที่ใช้ในชีวิตประจำวันของผู้ชายและผู้หญิงลาวโซ่ง	220
16. "เสื่อฮี" ของลาวโซ่งทั้งผู้ชายและผู้หญิง	221
17. ด้านในของ "เสื่อฮี" ของลาวโซ่งทั้งผู้ชายและผู้หญิง	222
18. ญาติผีเดียวกันช่วยกันยกป่านเผือกในพิธี เสน เรือน	223
19. ลาวโซ่งกราบไหว้บูชา และขนานสารกล่าวต่อศาลเจ้าห่อทองคำในพิธี บูชาศาลหมู่บ้าน	224